

VÁLTOZATOK A FURULYÁRÓL

LATAK ISTVÁN

AZ ELSZÁNT TILINKÓS

Sapka nélkül, kócos hajjal, magába néző, lesütött szemmel, rongyos mellényben, birkabőr nadrágban egy országúti köre ült a gacsos venlegény. Sovány elemózsiás tarisznyájából külön tiszta ruhába csavart tilinkóját vette elő. És a csavargó szélben, mely homlokába csüngő haját tépdeste, fújni kezdte a békés, fából faragott jószágot.

Előbb csak néhány dörmögő és sikongó hangot csalt ki a tilinkóból, mintha a szunnyadó nótákat most csiklandozná ébredésre. Aztán álmodón, lassan valami távoli, csodás mezőre tévedt a lelke, és lágy, halk melódiákat, sosem hallottakat simogatott ki az engedelmes szerzőszámból. Talán ő sem hallotta még soha ezeket a vágyó, selymesen simogató dallamokat, talán az ő lelkében bukkantak föl először, ki tudja.

Ő nem erre gondolt, csak panaszra, sóhajra, öröms rikkantásokra szomjazott meg a lelke.

És az árok fűvének bogaraira nézett meg a messzi ég üveges fényére, s egyre több dallam futott ki az ujjai alól. A füttyös szájából csak fújta, fújta a cifrázott gyönyörű szólamokat, melyeket még ember nem hallhatott, és amelyek oly jólestek vergődő bensőjének.

A forgalmas út mentén jöhetnek a zuhogó autóbuszok, zúghatnak fölötté léglökéses gépek, cammoghatnak társzekerükkel teherhúzó lovak, bőghetnek reszketően borjaik után vágyó, vásárra hajtott tehenek, csilingelhet ezer csábitó lány és kisgyerek kacaja, sárgulhat körülötte a fű, a falevelek kergetőzhetnek feje fölött és lába körül az őszben, tombolhat még akkora motoros forgalom, ő a maga időtlen, anyagi nótáját nem hagyja. Csak tilinkózik, fújja a lágy hangfutamokat, ha hallják és hallgatják, ha nem.

Megszűnt körülötte a hétköznapi, krajcáros világ. Ég és föld között, hangok lajtorjáin hintázik egyre magasabbra.

Boldog ember. Megejtette az ajándékozó szépség. Hajlíthatatlanul csak a muzsikában él. Hiába más zajok. Vágy és álom tágitotta ki körülötte a teret és időt. Elszántan tilinkózik, míg meg nem állítja a boldondul szaladókat.

Boldog ember, mert adakozik, mert lázakat szít, tétova utakat bonnyolt össze, tisztult pihenésre hívja a bomlott rohanókat. És homloka verejtékcsoppjeiben a jószág szivárványa ragyog föl.

ZENEBOHÓC

Ó, kedves bohócom, hogy mosolyog a félarcod! De miért szontyododik el a másik?

Egész évben játszol litkon a tükörrel, és amit a tükör kacag rád, vagy ha vicsoritja a tükörkép a fogát, azt viszed mindig búsan a porondra.

Sánta vagy és délceg, ugrasz nyugán, és bénán bicegsz, lám, de mókás pasas vagy, barátocskám.

A hegedüskéden ropogó riadót játszol, ha fölötted halálugrást látsz a világító hintákon, és kacagva trillázól, ha sikerül a lánynak elkapnia a lengő kötelet.

Különös vonásaidat le nem vetheted, mert fagyos újévre mankókat kaptál, égető kánikulára meg pofonokat. Miért nevet mégis huncutul az egyik szemed?

Mindig savanyún mosolyog a fehérre festett fele az orcádnak, a másik sárga fele meg úgy rángatózik, hogy mindenki fröccsenő nevetést vár, ám csak görbe fintort kap.

Az orrod vörösen nevet — érett különös uborka —, de az ijedt fekete szemöldököd a homlokod közepén fél a harapós kisegértől. Lila kontyodon pedig egy hajtincs billeg, mint a játékos kiskutya farka.

Miért kell nevetnünk egyszer a hajtincsed csapkodásának, és sírni máskor a kis táncoló hegedűdnak?

Ó, jaj, a bugyogód egyik szára zöld, és úgy keresztezi a narancsvörös másikat, mintha százáncú kék gallérodon keresztül ki akarná bűjni a felemás színű zekéből és a fázós bőrödből...

Miért is olyan okos a te ostoba bukfenced, s miért olyan buta a mi fitogtatott eszességünk, ha a te együgyű mókáidat könnyezzük vihogva?

Hitvány gesztusod tiz nyelven beszél, néma példajátékok bölcsességeket prédikál, és ügyetlen gáncsod az elegáns udvarlásokat megszenyíti.

Jaj, vigyázz a zöld nadrágszáradra, mert éhes vízilovak leleghelhetik.

Mögötted a pórásra fogott krokodilok tüzes szeme villog már. Menekülj a légtornászok kúszókötélén az átlátszó üvegtornyokba, ahonnan fejest ugrik az úrbe az, aki már nem hisz a szelídített nevetésben!...

ÁLOMLÁTÓ

Az ember néha hétalvóvá válik.

Ezer dolga sürgetné, óra csörög az ágya mellett, azt sem hallja, csak alszik, alszik.

Vastag, védő, téli álom öleli át, mint valami nem kívánt mámor, és csak húzza vissza az ágyba, álma folytatására.

Pedig ebben az álomban annyi zűr, annyi zavar és meghökölés. Borzasztó kalandok, lélegzetfajtó utazások az álmodás szaggatott óráiban, vagy perceiben.

...Repülőgépen süvítő szökkenés piros felhők fölött, melyekből

bögre, ordítva villámok csapnak ki mindenfelé, s úgy fröccsen szerzetést a tüzük, mint a vulkánok lángja.

Csak el ne érje a ritka légtelen meg-megbillenő gépet a cikázó láng-sugár! ...

Vagy kigyulladt vonatszerelvényen rohanunk álmodozva. A mozdony vezető tán meghibbant vagy eltűnt! Vészfék nincs, és a vonat tűzbe borulva rohan egy végtelen vágányon. Sehol tiltó szemaforok! A füst, a láng egyre terjed a megörülve vágató szerelvényen! ...

Befejezése egy álomnak sincs. A rémült agy átvillan más képlátásba. ... Beszakadozó végtelen pallók és alattuk valami fojtogató szagú szennylé locsog. A korhadt deszkák libegnek a lépés alatt, és töredeznek is. Az ijedt, menekülő láb egyre újabb deszkára hág át, de az is mállik szét, és a végzet sistereg a kinyúlva tapogató lábujjak alatt ...

Hová vezet az út? Sehová. És ez a legszörnyűbb.

Újabb villanás.

Egy csupasz és sima gyárkémény csúcsán kapaszkodik az álomlátó. Iszonyú szél tépné, cibálná lefelé, de egy kiálló vasdarabot szorít égő tenyérrel. Görcsösen szorítja a vasat, de érzi, hogy nagyon sima és csúszik ki a kezéből. A szél az óriás kémény fekete füstjét ráborítja, és fuldokolva, kapkodva szédül a lent meredező mélybe ...

Talán a földrengésben leomló kövektől és a hajókatasztrófáktól összerázott, megrongált idegek védekezése ez a keserves nagy alvás, ezer fájó kalanddal és lidércnyomásos látomásokkal. Hisz kimerítően is alvás, menekvés, csak hogy nem akar vége szakadni. Az álomban is dülő izgalmak egyre új fáradtságot okoznak, s egyre újabb pihenést követelnek.

Aztán mikor a fájón rágó ideg nem bírja tovább az álom fenekén sem, akkor megnyugtató fehérséggel végtelen holdas éjek jönnek elő, illatos kertekkel vagy mesésen nagy havas tájak vastag, puha, apró szemű hóbundával. Puha a hó, akár az apró homok. És csak lépked az álmodó szíve a havon, s úgy meghűl a sok forró izgalom.

Lassan tavaszodik is már (oly gyorsan megy ez az álomban!), csurranó patakocskák zsuborognak (kínjában szomjas az álmodó!), és olyan jó volna inni a csodás habokból, de elillan a víz, és csak beláthatatlan sűrűséggel zöld erdők suhannak elő. Most mindent elnyel a zöld végtelenség. Átfolyik zöld fűtengerbe. Embermagasságú a fű már, s nem lehet lefeküdni, csak menni kell, menni, s a zöld fű lassan hullámmzani kezd, haragos zöld tenger válik belőle, s megint villogó szemű, ezerfogú cápák és tüzes hajóroncsok között úszik az álom alján az álmodó. Partot érne, de a nagy, sima sziklákba hiába kapaszkodik. Egy deszkaszálon ring dermesztő hullámokban. És köd és jégtáblák jönnek. Újra jégmezővé áll össze a sorakozó sok jégpusáng és billegő jégkocka. Aztán megint hó jön, nevető napsütés alatt, szinte meleg és rózsaszín a puha hó, s még mélyebb álmoságot érez az álmodó a megsemmisülésig, amibe belezuhan.

(Abból talán most már sosem lesz ébredés.)

És mégis ébrenlétre rángatják a nappal zajai. Muszáj fölkelni, az álom kínzó és védő búvóhelyéből ki kell valahogy kecmeregni.

Kintről kései téli reggel szürkés derengése ásít be az ablaküvegen. Locsog az eső, csak úgy fröcsköl a téglajárdákon. Sár és latyak mindenfelé, hogy az ember újra lehunyná a szemét, de agya filmvásznán fölparázlottak a napi kötelességek, s már el is kószálnak emlékezetében az álombeli fájdalomok, ijedelmek, megnyugtató téli fehérségek, és tavaszi csupazöld végtelenség is...

Csak az ásító szürke valóság borzongat.

A nappal és éjjel, álom és ébrenlét veszedelmeitől, riasztó élményeitől legjobb menekvés mégis a munka.

Dolgozol, és amíg ágyad vagy munkapadod alatt nem inogtatja a talajt a föld túlsó felén esztelenül robbantott bomba, ez a legbiztosabb menedék kísérteties álmaidtól.

Keményen megmarkolod tollad vagy a kalapácsod. Ez csak megnyugtató, az alkotó cselekvés, mert az álmokban az ember tehetetlenül hanyódik, vetődik jóba-rosszba.

Vagy akad olyan merész, teremtő ember, aki mindent legyűrő álmokat is álmodik?

MÁMORBAN

Utazás —

de nem a hétköznapi sok-sok olcsó krajcárka virágjaival, rézkrajcáraival fizethető jegyekkel,

hanem a leggyönyörűbb álmokban látott, csodás kék halak gyémánttal szegett, arany pikkelyes halpénzével fizethető utazás!

Szédítő utazás,

emésztő poklokból lopott, tüzes bilétákkal megnyitható, szárnyas csodákkal kitárható utakon, a legszebb mindenség közepébe!

Ahová a legtudósabb mesekoponya is félve, reszketve indulna. De a bátor művész-szív legrévetegebb dobogásában is merészen suhanna, suhanna —

Utazás —

de amelyben nem a mindennapi verejték iszonyú, irigysárga aranyával megváltható papírrongyokért kapnál helyet, a hintázó múlt cammogó konflisán,

hanem a legpirosabb gyerekmerészség meserűgő táltosának a nyeregében, robbanó csillagokkal szegett úton.

Szenvedéllyel, törvényeken, kufár számításokon túli, sosem hallott gépeivel az akarásnak, hogy az örület is naplángok bokrában és a világok közti sötétség ürében lapuljon meg tehetetlenül.

Utazás —

melyre csak az mer vállalkozni, akinek a mindenmindegy már a csontjaiba fagyott, az utolsó reszketéseket is kitörölte a szívéből és megható önzetlenséggel valami olyan erőt gyűjtött benne, ami csak a végtelen irgalom kristályvirágait termi,

és elérhetetlen ködpárnákban születő világok koccanásaiban leli gyönyörét, az anya-mindenségbe újra visszakerülő gyermek mámoros örömét,

az anyával újra egyesülő és egybenövő örök születés tájára hulló, életen túli tisztaságba érő mámoros utazás, az örületnél bátrabb és gondtalanabb utazás!

Az istenek halhatatlan erejénél erősebb, vonatokat mozgató, hihetetlen utazás arrafelé, ahol a fény és árny már téphetetlen testvér-szelemben örökre egyesült...

HIDEGLELŐS KÉRDÉS

A Hold arca elsötétül és sugártalan könnycseppet ejt a hozzá-jövendő földlakókért...

...könyzeit gyűjti balzsamul a rakétavonattal ütendő sebei gyógyítására...

Míg az alantas szenvedélyek milliós tömegeket lódítanak utcára, hogy egymást marcangolva szánandóságukat és alsóbbrendűségüket bizonygassák, jó szimatú tudósok habzsolják a sztratoszféra tisztaságait, és titkos laboratóriumok mélyén forr az agyakban egy sugárvonat eszméje, melynek megvalósuló testet adni oly nehéz korlátolt gondolatú kézművesekkel és nehézkes gépekkel...

...mert a vértől sötét arcúak és állati ösztönöktől alacsony homlokúak nehezen tűrhetik a bepiszkolhatatlanok közelségét, kik egy bizonyossággal és bizonyosságért születtek: tanúsítani, hogy a kiválasztottak álmai nem kórus hagymázban fogantatnak, és vannak átlényegülések, melyek följutnak a dantei csillagokhoz...

...mert a haszonleső ember megalkotta könnyen földtúrók, szántóvetők, ruhakészítők és bálványépítők robotos géptársát, a traktort, a csépet és a gőzkalapácsot, de hogyan oldódjek meg a Terv, minden legfinomabb műszerek gyermeke: a lángszárnyú suhanó rakétavonattal készítése...

...s ha mégis hidegglelős megérzéseken túl, lázas reszketésekben géppé alakulna valami kocsonyaszerű csoda...

...menekülve büntől, nyomortól, piszoktól, állatiasan szuszogó, vérszomjas tömegektől...

...az oxigén, nitrogén, hidrogén, hélium és egyebek keverékén: a föld levegőrétegén túl, határokat törve, a legbensőbb Mindenség szívébe törekedve, vajon mivé lesz a falujától, kontinensétől, az egész földkerekségtől elrugaskodott, átlátszóvá nemesült felsőbbrendű ember?...

(1933.)

SZÉL MUZSIKAL

Fönt a gátakon, a töltések lapos gerincén, zokogó szél muzsikál.

Hová lett az aranszínű, lepkeszárnyú mosoly? A zúgó jegenyék fölött szállongó ezüst pihe? Hova a tavaszi álmok és a nyári lázak, a szelelem a bujkáló ligetekben?

Lent a völgy mélyén, porban, nyugodt, szürke porban hevernek az emlékek.

Olyan minden, mint egy vénülő balett-táncosnő öltözőjében a sivár falak, a hervadó szirmok, melyek itt-ott még rikoltó sárgán vagy vörösen világító foltjaikkal kinevetnek a barnára aszott levelek és kopott szalagok közül, de nem tudják már a szépség titkail idehozni a vénhedt, kopott bútorok közé.

A balett-táncosnő ül, és sirós szemmel nézi az aszódó hódolatot. Hol van a lüktető tolongás innen, a szűk falak közül? Ezek a falak kitárltak egykor. És gyülekeztek, lánholtak itt a friss virágok, szebben, mint a gazdag völgyi kertekben.

És nem volt por tavasszal a virághalmokon. Csak száz színben, ezer árnyalattal szirmokba lihegett csókok, szikrázó névjegyek fehér üzenetei, sóvárgó írás-szarkalábak örök esküdözéssel, a szerelem tartós tavaszi hitével.

S az ájult vágyakozás illatként itt lebegett felhőjével, mely simogatta a táncosnő izmos lábait, meztelen vállait, dús kontyba font hajzatát, piruló arcát, mert ő volt akkor a tavasz istennője, és feléje nyúlt sikoltó virágszínekkel a kint zsvajgó tömeg. Bent az öltözőben pedig mámoros kívánczossággal sugdostak a nyugtalan zöld páfrányok.

Miért nem permetez a fiatalság édes harmata többé, a kibomló virágok miért nem ragyognak, éber álmod hintve?

Most csak ül a meghervadt hösnő, nem öfeléje száll az imádkozó óhaj, mert már fonnyadt a képe, és fáradt lábán bánatosan nézegeti az aranysegélyű selyemtopánkákat.

Hogy menjen még egyszer a szinpadra lánholtat gyűjtogatni?

Az ősz jön, az ősz, és a völgyben minden por fekszik szürkén, vastagon.

És az utakon, melyek messze vezetnek, s lassan a kéklő horizontokba olvadnak, hidegen csillog a dértől fehéredett kövezet.

Milyen melegek a tavaszi utak, akár sáros tócsák, akár gyöngéd, poros pihék takarják be őket. Úgy hívogatják a pihent izmú vándort a fellegek alatt, tova az illatos távolba, ahol ismeretlen virágok fakadnak.

De ősszel mogorva szürkébe hülnek az országúti kövek. Kegyetlen csattognak a fáradt bakancsok alatt. Tán halála felé siet a vándor?

Ó, nem. Csak a tavasz táncoló istennőjének a selyemtopánkáját szeretné még egyszer megsimogatni...

ÉLETÚT

Néha nagyon nehéz az életút.

Nehéz a lélegzet, fáj a reménytelenség, megnémít a sikertelenség. Elkerül a szerencse, hiányzik a fölemelő szeretet, a lelkesítő megbecsülés is úgy elcsöndesedik...

Miért olyan kietlenek egyes életszakok?

Hiszen vassal verő évtizedek zimankós telei sem tudták kioltani akaratom meleg lobogását.

Ha csukló sóhajok tették is ködössé földült ifjúságodat, a megtett utak tisztasága messze fehérlik, s Holnapod ringató álmokon keresztül csalogat tovább, mindig tovább, a tűrések tüskés bozótján keresztül...

Mert valahol egy fényes magaslaton csupa piros virágok nyílnak. Áldott illatú, apró piros virágok. A színük üde, mint az első igazi páros csók, s a boldogság nevet nektáros kelyhükből. Oda, oda kell följutni, a virágos magaslatra!

Nem számít a beléd harapó fagy. Nem a bőrödbe fúródó tövisek mérge. Nem hallod a szívedet bénító kétség-kigyók sziszegését sem. Alig érzed a szemedvilágát fenyegető, arcodba hasogató sziklaélek marását.

A tenyered csupa sár és csupa vér. Térded roskadoz. Ha lázas szemmel visszatekintesz, veszélytrejtő mélység alattad. Ugye, jobb akár egy csenevész bokorba fogódzva fölfelé kapaszkodni, mint visszazuhanni a majdnem biztos pusztulásba?

Ne is nézz hátra. Csak kússzál előre, fogóddz a sorvadt gyökerekbe, ujjal, körömmel tapogatózz az üvegszilánk élességével metsző köveken, hogy pillanatnyi támaszt találj, és előre, mindig előre!

Hiszen tudod, hogy ott valahol, az opálos ködökön túl, illatos napfényben nyílnak a piros virágok. A virágok, melyekből egyszer álmodban koszorút fontál magadnak. Koszorút, fönsgéesebbet, mint az ék-köves királyi koronák, s olyan egyszerűt, mint a vérző anya első simogatása most világra jött gyermeke fején.

Hívnek a virágok, és bágyasztanak a kínok...

Mióta tart már ez az út?

De kegyetlen erős kell legyen az akarás. De iszonyú félelmetes a visszazuhanás.

Nem szabad a fejnek kóvályognia és a kéznek reszketnie.

Jaj, csak a kúszó láb meg ne csusszanjon.

Pedig a lélegzet fogy, az erő lankad. Ám akkor megnyílnak az opál-színű ködök, s andalító tűzekkel megcsillámlanak fönt a szerencsehintő piros virágok.

Oda, oda kell jutni, föl a magaslatra!

S körmöd újra a sziklák repedésébe vájod, a szakadt gyökereket ismét megragadod, és lépésről lépésre gyüröd le a bénító távolságot.

Oda, oda kell jutnod, ahol örökké virítanak az apró piros virágok...

JÓZANOK ÉS ALMODOZÓK

Van egy nagyvárosi barátom. Örökké furcsa, komor lelkű férfi volt. Sötét víziókba menekült, ott élte ki tomboló, fekete villámoktól tarkított belső viharait. A vízióktól most sem tud szabadulni. De azért szépen megalkuszik a hétköznapokkal és egészségesebben éli éveit, mint valami más, optimista nézetű halandó.

Egy jó vidéki ismerősöm pedig félős nagyon. Mindig ijedezett valamitől. Emlékszem, a két nagy háború közti legnyugalmasabb években is töltött vadászfegyvert tett a vaspánttal is bezárt ajtaja mellé. Ablakán öröklött vasrácsok sötétlettek a leglágyabb holdas éjeken is, mikor

nála aludtam, s még tavaszidőn sem dughattam ki fejemet szobájának ablakán, hogy az illattól és a csalogány dalától édes orgonabokrok közé hajoljak elalvás előtt. Most már mosolyog néha, de lélenksége talán nem múlik el soha.

Egy kislelkű, de nagyravágyó cimborám pedig mindig áltatta magát. Föllengzős szép szerepeket gondol ki, és úgy hiszi: ő játszotta el azokat az életben. Beleéli magát, aztán meséli nagy hanggal, s a kávéházi asztalnál elhúzódnak tőle az ismerősök. „Olyan nagy dumájú ember.” „Unalmas” — mondják róla. De öneki jók az ismeretlenek is. Csak még jobban tódítja azoknak a mondókáit. De néha, mikor egyedül marad, magára döbben és egy időre szomorúan elhallgat. Ilyenkor alkoholhoz menekül, míg az alkoholgőzben újabb mesét, önáltatást ki nem talál. S akkor józan fejjel is mámorosan áradozik újra magáról. Megint talált valami tartalmat kőszá napjainak.

Egy ravasz, sunyi ifjúkori pajtásom olykor szintén élém botlik. Az meg a különösségeket gyűjti, jegyezgeti. Én szánakozó mosollyal nézem, hogy mindenben a szokatlant vadássza. Neki nem jó, ha valami rendes és nyugodtan elfogadható. „Te gyógyíthatatlan realista vagy, nem tudod reálisan fölmérni a szokatlant. A világ pedig csupa szokatlan dolgokból áll.” — S én nem tudom, mennyit akar keresni a szokatlanságokon, mert sunyi és kiszámíthatatlan, és igen reálisan számol.

Néhány fiatal barátom is akad, akik kissé különösek. Hogy a nyugodt láthatár mögött rejtőző, távoli iszonyatokról megfeledkezzenek, együgyű játékokat találnak ki. Messzi, sosem-lehet alakokat és történeteket vadásznak, hagymázos szónoklatokat és próféciaikat szerkesztenek, s azokat néha egész nap mondogatják, verklizik egymásnak. De egy dologra nagyon ügyelnek: Senki közülük nem értheti meg a másikat, mert akkor nem sikerült a játék, nem jó a prédikáció, kezdhetik előlről az egészet.

A legtöbb ismerősöm pedig rendes átlagember. Örülnek a munkájuknak. Följegyzik pontosan minden hozzátartozójuk születés- és névnapját, és megelik velük rendszeren. Bélyeget gyűjtenek, vagy disznót hizlalnak, fajboromfi-kiállításra csirkét nevelnek, avagy sportmérkőzéseken dühösen szurkolnak. Probléma nélküli mintagyerekeket nevelnek, és a feleségüknek eszébe se jut, hogy megcsalja őket. Áldott egyszerűséggel alszanak, esznek, dolgoznak és szeretnek. Enyhe becsületsértési pereiket mindig megnyerik, öröklött vagy sorsjegyen nyert pénzen összkomfortos lakásuk van, és azt mondják: a valóságfestő irodalom unalmas. Nem nézik meg a háborús filmeket és az absztrakt festők és szobrászok kiállításait. Boldogan benépesítik a körülöttük táguló világot. Néha föltalálnak valamit, és mindig szép pénzt keresnek. Mind nagyon szeretik a vidám, gondtalan ünnepeket, amikor találkozhatnak, és néhány kártyaparti közt kitergethetik hömpölygő hétköznapjaik említésre méltó eseményeit, s elmondhatják egymásnak a viccpiac legszajásabb tréfáit.

És a nap olyan velőig melegítően sugároz mindannyiukra, a szabadság engedi kisdud játékaikat, különösek és rendesek úgy megférnek egymás mellett.

Csak a volt szomorúságok egykori megszállottjai, a múlt küzdelmek

deresedő mohikánjai járnak-kelnek kicsit idegenül mellettük. Igen, igen, hát ezekért a könnyebb, félvállról vehető mindennapokért harcoltak ők, de mintha keserű füst csavarná, félrehúzzák néha az orrukat, a kiteljesedő világ fiai olyan könnyedén belekönyökölnek a kényelmes jelenbe. Nem fáj soha azok feje, hogy: igen, igen, másképp is lehetett volna...

Mert se különös víziók, se csacsi hétköznapi passziók nem virulnának ki jó illatú napsugarak melegében és gyógyító, bátorító szelekben, ha nem táncolnának lidércfényként a sirokban is élő, s a sirok fölött járó árnyak emlékei. Árnyaké, akiknek nehéz élményei nem férnek el a sírboltokban, az emlékművek alatt, nem férnek el könyvekben és dalokban, hanem átfogják a változott lét egészét, és a jövőre gondoló józanokat fölkeresik állhatatosan...

SZIGORÚ MAGÁNYBAN

Az író elhatározta, hogy jobban az írásnak él. Ezért szigorú magányba vonult.

Eddig apró társadalmi kötelezettségek, családi alkalmazkodások és krajcáros munkák lefoglalták a mindennapját. Sohasem azt tette, amit legjobban szeretett volna. És nem tudott nekilödulni valami nagy, üdörös munkának, amiben minden mást felejtethetett volna. Úgy hitte, hírt, dicsőséget, megdicsőülést hozott volna neki egy kiadós, hatalmas, tekintélyes munka.

És csak sajnálkozva nézett a kész kisebb művekre — hát ő csak ennyire viszi, csak szerény, megalkudott, alkalmi és gyorsan eladható írásokra lenne képes? Úgy érezte, oroszlán-erők duzzadoznak benne és hatalmas alkotásokra született.

— Nem, többé nem szaladok a piac, a divat ocsmány szenzációi után. Magam akarok maradni, hogy megmérjem magamat — szólt, és így is cselekedett.

Telerakta könyvekkel kis lakását. Behúzódott a lefüggönyözött ablakok mögé. És naphosszat leste az igaz ihletet.

Várt és várt. Hiába. Fülét süket csönd dugta be. Agyán álmos pókok szöttek hálót. Szíve alig verte eltévedt ritmusát.

— Lesz-e még erőm? — kérdezte nyugtalanul, mert gyanakodott, hogy úgy járt, mint az egykori tartózkodó kéjenc, aki korai szerettezekben elrongyolta erejét, aztán tartózkodásra fogta magát, s amikor az igazi nagy szerelemmel találkozhatott volna, már csak árnyéka volt a régi vágyakozónak.

Mindig nagyon szeretett olvasni, boldogan falta legrohanóbb óráiban is a betűket, s most ebben is valami megriasztotta. Megunta a könyveket. Idegen könyvek. Az övé, az ő nagy könyve hiányzik közülük.

Kedvére olvasható volt, és álmosan pislogott a szürkén, szabályosan álldogáló betűsorok láttán. A titkos tűz, mely a betűk megpillantásakor azelőtt hevíteni kezdte, a mindig pattogó szikrák nem foszforeszkáltak többé agytekevényeiben.

Most csak ült, ült otthona mélyén. Néha heverészett. Álmatlanul.

Mert aludni is alig tudott. Azelőtt, ha sóhajtó fáradtan alvásra hajtotta fejét, már le is ragadt a szeme. És a sosem elég alvás azzal tetézte örömét, hogy csodálatos, színes álmokkal díszítette hajszolt pihenését. Most érteni kezdte: ez olyan jutalom, melyet csupán az igazán kimerült emberek kapnak meg a léttől.

Ült, hevert, várta az ihletet. A megváltó eszmét és a virgonc ötleteket. S nem jutott az eszébe semmi.

Kikapcsolta otthonából az életet, és kikapcsolta önmagából az alkotói lázat.

Nem alkotott, hanem unatkozott. S akkor fájó szívvel összetépte a mindig imádott fehér papirost. Úgy érezte, ezek a papirosok is fehér zászlók voltak hitvány napjai felé: megadom magam, megadom magam!

Sokáig hagyta, hogy piszkos, föltétel nélküli helyzetek sodorják az árral. Pedig tüzzel és vérrel kellett volna írni fekete zászlókra: a hitem nem dőzsölök szókotyvaléka!

A teljes tagadást nem vállalta, és most a kiteljesedés öröme megtagadta őt.

Érezte, az ajtójára kitett fölirat: „nem vagyok itthon”, igazat mond, ő valóban nincs itthon.

Elvágta az úzó idegszalakat, melyek a forgatagos élethez kötötték, s bénák zsibbadtságát érezte tagjaiban.

Vad kérdések szállták meg végre, melyektől égnek állt a haja.

Miért sietett, miért kapkodott folyton, elherdált, leélt életében? És miért hitte, hogy nem a rendezett menetben, hanem a nyújtózó pihenésben rejlik az igazi alkotás?

Minek a divatos dalok, kelendő mesék, harcokra hívó, mulandó szózatok, minek a kétes hírnév, elismerés értéktelen kortársi, bökődő kritikuskáktól? Meddig érdemes a kenyérhajszja?

Csak az óriásit, az egyetlen, a mások által megmozdíthatatlan művet kellett volna keresnie, arra áldoznia minden erejét. Azt, ami a legnagyobb mozgásból, a legnagyobb sodródásból születik, de a művész mégis külön állva, lángoló szemmel, de hideg aggyal látja és meglátja benne az utolérhetlent.

De most már késő. Ereje ingadozik, ina, íme, megrogy. És a nagyvilág csalóka zajairól immár hogyan ítélhesse meg, hogy igaziak-e? És nem is mondhat le már a forgatagról. De hogyan áll helyt benne?

Meg kellett volna teremtenie a külső rohanás és a belső nyugalmas alkotás közt az egyensúlyt. S ez sohasem sikerült neki. Sokáig nem is gondolt rá. Talán ideje sem akadt erre. Olcsóbb sikerek, hajhászott napi dicsőség, bizonytalan halogatások elvonták lemondó, aszketikusan nagy alkotástól.

De csupán elaprózta, elkrajcározta tehetségét. Őszülő fejjel már nem tudta megszokni, hogy remete is tudjon lenni, mindenről lemondva, ha kell, sovány falaton tengjen; ha kell, akár penészes börtönfalak közt is állandó szárnyalásban tudjon élni, és alkosson, alkosson a munka szakadatlan tisztítótüzeiben égve.

Kis irodalmi bohóckodások, napi tüzeskedések és alkudozások, csi-

szolt, de játékká váló, gyorsan elkelő, mindig vevőre találó művecskék kofája volt, hogyan lehetne most belőle hegyeket mozgató, kérielhetetlen és roppant lélegzetű alkotó? Sírásait is eladta, hogy sorsjegyet vegyen az élet buta lutriján, a fájdalmait is megmutogatta, hogy vaját kenhessen olcsó kenyereére. És most már igazi fájdalma sem maradt. Kifosztották őt a legyőzött, értéktelen hétköznapok.

Pedig az ő általa értékelt alkotó ember kegyetlen a világ nyavalyás dolgai iránt. Most már jól tudja. A viláéért, az emberekért alkot az igazi alkotó, de a világgal semmit sem törődik, amíg alkot. Mint a természet vas törvényeitől hajtott szülő asszony: csupán a szüléssel törődik, hiába kívánkozás, hiába kín, hiába csábos muzsika, a világgal csöppet sem gondol, ámbár a világ halandó fiát újraalkotja. S irgalmatlanul csak egy a gondja: a születő mű, az új ember.

Igen, igen, ilyen odaadással és magafeledkezéssel kellett volna élnie, ha tengődve, ha fogcsikorgatva, de csak az alkotó munkában léteznie. Őt pedig a szerencse üzése, gyerekes kényelmek, titkos reménykedések tévútra vitték.

S most már az író sírni sem tudott tisztán zokogó, szüzi lélekkel, hogy könnyítsen magán...

AT A HOLNAPBA

Ülsz egyedül az éjszakában, őrzöd az unott homályt, mely az elszórt örömek után terpeszkedik, mint a lélegzetfojtó köd a fagyos réteken...

Hová lettek az apró örömek napjai az ördögi motollaként zakatoló évben? Csak a csillagszórós újévi fenyőre emlékszel, egy esős tavaszra, néhány forró nyári napra, az őszi gyümölcsseire, és már megint itt az olvadó hóba, fagyos sárba vesző tél. És készíted a gyufádat, hogy újra meggyújtsd az újévi fenyőn a csillagszórókat. Rohan az életed —

Ó, de szép ez a kis zöld remény a fenyőfa ágain. Fiatalságot von a borús téli szobákba, a megunt öreg bútorok közé. És a kikelt téli búza levele is a csésze fölött. Elmúlt és jövőendő tavaszok egy-egy mosolyát lopják ezek a zöld foltok a rideg napok szürkeségébe.

Hát pattogjon a fenyőn a csillagszóró, csilingeljenek karácsonyi és újévi üdvözetek, és koccintsuk össze poharunkat szomszédokkal, barátokkal, hogy kis időre, a dátumváltásra mosolyogjon minden körülöttünk.

Csak egyetlen órára, egyetlen percre felejtkezzünk meg a terhes, elcsépett jelenről. Egy korty olcsó pálinka, egy pofára való löre vagy egy nyelet pezsgő — mindegy, csak hozzon rövid kábulatot, míg a mindennapi apró fájásokat lerázod magadról, és átlépsz a holnapba, egy új esztendőbe, mely biztosan új, nagy lendületet hoz az életedbe. Egy fanyar kis mámor most, a józan, szélfúttá hetek után, hogy új harcok, új reménykedések és számtevések szakaszába érsz át. A siralmakat és átkokat feledd most, és gyógyultan, felemelt fejjel ugorj egy ismeretlen év napfényt kergető csigalépcsőire, hogy fáradságot semmibe véve

elindul fölfelé a sugaras spirálúton, fölfelé, előre, míg a sziporkázó csillagok közé nem érsz, ahol a fekete kárpitok között száll a tisztaság úrjáró éterhuzata...

A BOLOND FURULYÁS

Honnan került a dühöngő iramba forgolódo országút mellé ez a jámbor? Itt a fű is olajpizskos, és a fákat törpére metszik szigorú kertészek a villanydrótok alatt. Szél harsog, és csörömpölő, vad száguldás zajait súrít a lusta föld fülébe.

Mérges kutyák ugatnak a hideg szemű gépkocsik után. A kucsmás ember pedig előhúzza ócska bőrtarisznyájából a furulyáját, megnyalazza láztól cserepes száját, ujjait a furulya lyukaira biggyeszi kényesen. És játszani kezd. Harsány kacaajjal játszik, fogcsikorgató sikyokkal, simogató sóhajokkal és gurgulázó csúfolódással, egy végevárhatatlan nótát muzsikál, melyet, ki tudja, hol kezdett el, és ki tudja, mikor fejezi be.

Mert korlátlan úr most ez az ismeretlen muzsikás. Kutyák ugatják, kocsik, autók, kerékpárok rohannak feléje, azt hinnéd, rögtön elgázolják. De ő lovak trappjában, benzinbűzben, kocsizőrejben is csak fújja.

Tudja, hogy igaza van; neki van igaza, aki nem hagyja, hogy elnyomják dalát.

Kiszakadt a mindenség erejéből, szembeáll a sodró étellel, bolond örökkévalóságot akar.

És elhallgattatja a vinnyogó kutyákat, megcsöndesíti a hussogó szeleket, lassúbb száguldásra csábítja a rőfögő gépkocsikat.

Vadul vöröslő arccal, senkire sem nézve furulyál az út mentén. Furulyájának pergő szava egyre jobban túlkiált minden zörgésen és ugatáson. A jó szagú tisztogató szeleknek, a gyémántos napsugaraknak simogatásában fújja már kopott szerszámját.

S előbb pajkos gyerekek, azután fáradt öregek és végül siető, hitetlen fiatalok is köréje telepednek, és hallgatják a megszállt, bolond furulyás szívéből csobogó, kitisztult dallamokat.